

MỘT VÀI BIỆN PHÁP PHÁT TRIỂN KỸ NĂNG GHI NHỚ KIẾN THỨC LỊCH SỬ CHO HỌC SINH THPT

-----

1. Vì sao HS khó nhớ KTLS?

- ♣ Thứ nhất, đã và đang tồn tại quan niệm phổ biến rằng, lịch sử chỉ là “môn phụ”, ít tư duy, không có bài tập, chỉ cần học thuộc.
- ♣ Thứ hai, phù hợp với quan niệm này là cách dạy thiên về đọc chép, ít rèn luyện kỹ năng.
- ♣ Thứ ba, số đông HS vẫn học thuộc lòng. Những em không thi Đại học – Cao đẳng khối C chỉ học lịch sử với mức độ tối thiểu, dành thời gian còn lại cho các môn học khác.
- ♣ Thứ tư, bệnh thành tích khiến HS ỷ lại, không cần cố gắng nhiều.
- ♣ Vì vậy, những thông tin HS đã tiếp nhận không đầy đủ, không được sắp xếp, cấu trúc trong trí nhớ một cách logic, mạch lạc, hợp lý, có nghĩa. Vì vậy, về căn bản, các em không thể nhớ được những gì mà mình hiểu không đúng.

2. Làm thế nào để ghi nhớ kiến thức có hiệu quả?

Nhớ là *ghi được, giữ được trong trí tuệ hoặc tình cảm*”.

Có nhiều nguyên nhân khiến người ta nhớ như: Do lặp đi lặp lại, do thấu hiểu vấn đề, do có tình cảm, tình yêu, hay ấn tượng mạnh ...

Ở trường phổ thông, kiến thức HS nhớ được là kết quả tổng hợp của dạy và học.

Để giúp HS nhớ lâu kiến thức, chúng tôi đưa ra một số gợi ý như sau:

2.1. Tìm ý và luyện tập diễn đạt các ý bằng ngôn ngữ của mình để nhớ. SGK viết thành văn dựa trên các ý. Phần lớn HS chỉ học thuộc SGK nên khó hiểu, khó nhớ. Để nhớ được nội dung cơ bản, trước hết các em cần:

♣ **Tìm xem mỗi mục có mấy ý.** Chỉ nhớ ý mà không cần nhớ văn. Ví dụ:

- Khi học diễn biến một quá trình lịch sử, phải chọn các ý là những sự kiện mở đầu, đỉnh cao, kết thúc, cùng với một số sự kiện quan trọng khác để nhớ.
- Cách mạng tháng Tám (1945) thành công bởi hai nguyên nhân khách quan và chủ quan,
- Thắng lợi của kháng chiến chống Pháp (và chống Mỹ) có 4 nguyên nhân từ vai trò của Đảng, của dân, của hậu phương và quốc tế.
- Ý nghĩa thắng lợi của Cách mạng tháng Mười Nga (1917), Cách mạng Trung Quốc (1949), Cách mạng tháng Tám (1945) ở nước ta ... có ý nghĩa dân tộc và ý nghĩa quốc tế.
- Ý nghĩa dân tộc có hai ý nhỏ là (cuộc cách mạng đó) đã kết thúc cái gì và mở ra cái gì.
- Ý nghĩa quốc tế cũng có hai ý nhỏ là nó tác động ra sao đến bạn và thù của các lực lượng làm cách mạng.

♣ **Từ các ý đã chọn, HS tự nói theo ý mình.**

- Không cần giống hệt câu chữ trong SGK, miễn sao đúng là được.
  - Diễn đạt bằng nhiều cách nhớ lâu hơn diễn đạt bằng một cách.
  - Phải luyện nhớ nhiều lần, có sửa chữa.
  - Người học thành công là người có khả năng diễn đạt tốt những ý mà mình đã biết.
- Theo nhà giáo dục người Anh - Geoffrey Petty - “đọc vở ghi chép hay nghe những lời tóm tắt chưa đủ; chính việc **tập nhớ lại** mới có tác dụng. Các kỹ năng trí tuệ được lưu giữ tốt nhất bằng cách dùng đi dùng lại, chứ không phải bằng những phương pháp thụ động”.

2.2. So sánh các sự kiện và số liệu.

♣ So sánh sự kiện:

- Cương lĩnh (2.1930) của ĐCSVN với Luận cương (10.1930) của ĐCSĐĐ
- Các hội nghị Trung ương ĐCSĐĐ (11.1939) và (5.1941).
- Hiệp định Genève (1954) về Đông Dương với Hiệp định Paris (1973) về Việt Nam,
- Chính sách Cộng sản thời chiến với Chính sách kinh tế mới ở Nga đầu thế kỷ XX,
- Nguyên nhân phát triển kinh tế Mỹ và kinh tế Nhật trong mấy thập niên đầu sau thế chiến thứ hai v.v ..

♣ So sánh các con số xem chúng có đặc điểm gì, có mối quan hệ nào “ấn tượng” với các con số khác, khoảng cách thời gian giữa các sự kiện là bao nhiêu ... Ví dụ:

- Tác phẩm “*Lịch sử nước ta*” của Bác Hồ có 238 câu (nhớ số cuối = $2 \times 3 + 2$).
- Người Nga kỷ niệm cách mạng tháng 10 vào tháng 11 bởi vì lịch Nga (trước năm 1918) chậm hơn Dương lịch 13 ngày.
- Thỏa ước Muynich được ký tháng 9.1938, còn Hiệp định không xâm phạm Xô – Đức tháng 8.1939
- Từ khi H.Bazin bị ám sát (9.2.1929) đến ngày khởi nghĩa Yên Bái bùng nổ (9.2.1930) vừa đúng một năm;
- Ba tháng sau khi Pháp đầu hàng Đức thì Nhật tiến vào Đông Dương (22.6.1940 – 22.9.1940) cướp thuộc địa của Pháp;
- Khởi nghĩa Bắc Sơn, Nam Kỳ và binh biến Đô Lương lần lượt cách nhau hai tháng.
- Từ khi Đức đánh bại Pháp (22.6.1940) đến khi Đức tấn công Liên Xô (22.6.1941) = 1 năm.
- Từ khi H.Navarre làm Tổng chỉ huy quân viễn chinh Pháp ở Đông Dương (7.5.1953) đến khi De Castries đầu hàng ở Điện Biên (7.5.1954) = 1 năm.
- Như vậy, đâu phải nhớ số nào cũng khó. Cần tìm ra cách của riêng mình để nhớ một con số cụ thể.

2.3. Lấy người chỉ việc, lấy việc chỉ người thường được dùng đối với các nhân vật lịch sử có công lao, chức vụ, vai trò quan trọng, hay câu nói nổi tiếng như:

- M.Gandhi với chủ thuyết “bất hợp tác, bất bạo động”.
- Lý Thường Kiệt dùng kế “tiên phát chế nhân”.
- Trương Định được nhân dân phong “Bình Tây đại nguyên soái”.
- Nguyễn Thái Học tuyên bố “không thành công cũng thành nhân”...

2.4. Rút gọn chữ giúp HS ghi nhớ nhẹ nhàng, chính xác. Điều này không mới nhưng vẫn có tác dụng tốt. Ví dụ:

- Khu giải phóng Việt Bắc (1945) chủ yếu gồm 6 tỉnh: Cao, Bắc, Lạng, Hà, Tuyên, Thái.
- 5 nước sáng lập ASEAN (1967) là In, Ma, Xin, Thái, Phi.
- 8 nước thuộc SEATO (1954 – 1976) là Mỹ, Anh, Pháp, Úc, Niu, Thái, Phi, Pa v.v..

2.5. Nhớ qua sử dụng tranh, ảnh, bản đồ chọn lọc.

♣ Nhớ qua tranh ảnh, bản đồ

- Biếm họa “*Chà! Bao giờ tình cảnh này mới chấm dứt*” giúp nhớ HS nỗi thống khổ của nông dân Pháp trước cách mạng 1789.

- Tranh cổ động “*Nước Nga xã hội chủ nghĩa sẽ được sinh ra từ nước Nga của NEP*” với chân dung và câu nói của Lênin tạo ấn tượng khó phai về ý nghĩa của chính sách kinh tế mới.
- Biếm họa “*Tôi đã mất chiếc nhẫn rồi!*” khiến HS nhớ trận đại thắng của Hồng quân Xô viết bên sông Vônga (2.1943) xoay chuyển cục diện Thế chiến thứ hai.
- Ảnh tả thực “*Hành trình muối*” (1930) cho thấy nhân dân Ấn Độ nhiệt tình hưởng ứng phong trào bất hợp tác, chống thực dân Anh do Đảng Quốc Đại đứng đầu là M. Gandhi khởi xướng.

Tranh cổ động: Nước Nga XHCN sẽ được sinh ra từ nước Nga của NEP (Lênin)

Trục phát xít năm 1939 (Biếm họa của Groppero)

Hình 15. Trục phát xít năm 1939 (Biếm họa của Groppero)

Hành trình muối, 1930

2.6. Sử dụng cách nói ví von giúp HS thấu hiểu vấn đề và dễ nhớ vì nó quy cái chưa biết về cái đã biết, biến cái phức tạp thành cái đơn giản. Ví như:

- Lênin coi chế độ phong kiến và chế độ tư bản ở Nga đầu thế kỷ XX tựa “hai đồng rạc” cần phải đem đi đổi.
- Hồ Chí Minh nói chủ nghĩa đế quốc như “con đũa hai vôi”.
- SGK viết dân ta chịu ách áp bức, bóc lột của Nhật – Pháp giống như “một cỗ hai tròng”.
- Pakistan năm 1947 gồm 2 phần lãnh thổ tách biệt nhau giống như nước Đức năm 1919.
- Tình hình nước ta sau Cách mạng tháng Tám được ví như “ngàn cân treo sợi tóc”.
- Nhật đầu hàng Đồng minh (8.1945) tạo cho cách mạng nước ta thời cơ “ngàn năm có một” v.v..

2.7. Nhớ qua thực hành, luyện tập được ví như chiếc cầu “đưa tri thức chuyển tới năng lực” vì nó giúp HS hiểu sâu, nhớ lâu kiến thức.

- Động từ “học tập” nghĩa là vừa *học* lại vừa *tập*. Trong đó, “tập” bao gồm nhiều hoạt động khác nhau như: tìm các ý trong từng mục, tập diễn đạt (nói và viết), làm bài tập, vẽ bản đồ, biểu đồ, lập bảng niên biểu, tự hỏi và trả lời, trao đổi với bạn, đọc sách tham khảo v.v..).
- Thành ngữ Trung Quốc có câu “*Tôi nghe, thì tôi quên. Tôi thấy, thì tôi nhớ. Tôi làm, thì tôi hiểu*” - chính là để nói vai trò tối quan trọng của hoạt động này đối với HS trong học tập.

2.8. Một số bài hát cũng giúp ta ghi nhớ

- Cách mạng tháng Tám 1945 (Bài *Mười chín tháng Tám*).
- Khởi nghĩa Bắc Sơn (Bài *Bắc Sơn*).
- Sự kiện “mùa thu rồi, ngày 23” ở Nam Bộ (Bài *Nam Bộ kháng chiến*).
- Hà Nội bước vào kháng chiến cuối năm 1946 (Bài *Người Hà Nội*) ...
- Nhạc sỹ Đỗ Nhuận viết bài *Trên đồi Him Lam* từ lúc mở đầu đến khi kết thúc trận đánh thì hoàn thành. Biết bài hát này, HS sẽ không quên ngày mở đầu chiến dịch Điện Biên Phủ (13.3.1954).

2.9. Chuyện kể ngắn gọn làm cho nội dung lịch sử trở nên cụ thể, tăng sức thuyết phục, nên HS dễ nhớ. Ví dụ:

- Khẩu phần lương thực của người dân Nga (kể cả Lênin) trong những năm 1919 – 1920 chỉ từ 50 đến 200 g bánh mì / một ngày đêm khiến HS tin rằng, chính sách trưng thu lương thực thừa mà chính quyền Xô viết buộc phải áp dụng lúc bấy giờ là duy nhất đúng.
- Cuộc duyệt binh ngày 7.11.1941 của Hồng quân Liên Xô trên Quảng trường Đỏ đã vực dậy tinh thần chiến đấu anh dũng của quân dân Liên Xô, góp phần to lớn vào chiến thắng quân Đức trước Matxcova lúc bấy giờ. Các chiến sỹ mang súng đã nạp đạn điếu qua quảng trường, sau đó tiến thẳng ra mặt trận chỉ cách M vài chục km. Cuộc diễu binh này rất mạo hiểm và được bảo mật tuyệt đối. Sau khi biết tin qua đài phát thanh Liên Xô, không quân Đức oanh kích M nhưng đã bị chặn lại. 34 máy bay Đức bị hạ; không máy bay nào vào được M, không quả bom nào rơi xuống thành phố.
- Trận Xtalingrát (1942 – 1943) được coi là “trận đánh lớn nhất của tất cả các thời đại”, kéo dài 6 tháng rưỡi. Hitler thăng hàm Thống chế cho tướng Paulut vì trước đó chưa có Thống chế Đức nào đầu hàng. Đức mất khoảng 1,5 triệu quân tại vùng sông Đông, sông Vonga và Xtalingrat. Nước Đức phải để tang 3 ngày.
- Cuốcxơ (1943) là nơi diễn ra trận đấu xe tăng lớn nhất trong lịch sử thế giới. Tại đây, sức mạnh ghê gớm nhất của quân Đức là các mũi thọc sâu bằng xe tăng, thiết giáp đã bị Hồng quân Liên Xô khắc chế khiến chúng không gượng dậy nổi, vĩnh viễn mất đi quyền

chủ động chiến lược. Chiến thắng trên vòng cung Cuốcxơ làm cho bước ngoặt được mở ra sau trận phản công ở Xtalingrát không thể đảo ngược. Trong trận này, xe tăng của hai bên đều được chế tạo từ loại thép tốt nhất thế giới lúc bấy giờ.

- Chiến sỹ quyết tử VN ôm bom ba càng lao vào xe tăng địch – là biểu hiện ngời sáng của tinh thần xả thân vì nước, diễn ra trong những ngày đầu toàn quốc kháng chiến chống Pháp.
- Việc chớp thời cơ khởi nghĩa tháng 8.1945 thể hiện nhận định và quyết định sáng suốt của Đảng, khiến HS cảm phục, tin tưởng, nhớ lâu.
- Đề cứu vãn nguy cơ thất bại của cuộc đàm phán Việt – Pháp trước ngày ký Hiệp định Sơ Bộ, Bác Hồ đã thức suốt đêm để nghĩ ra hai chữ “tự do”.
- Kế hoạch Na va mạnh bởi kẻ thù *tập trung* binh lực, được Bác Hồ ví như quả đấm. Muốn chiến thắng, ta bắt chúng phải *phân tán* như các ngón trong bàn tay xoè, rồi bẻ từng ngón một. Đó chính là ý đồ chiến lược của ta trong Đông – Xuân 1953 – 1954.
- Tô Vĩnh Diện hy sinh thân mình cứu pháo khi bộ đội ta kéo pháo ra, giúp học sinh nhớ sự thay đổi cách đánh trong chiến dịch Điện Biên Phủ.
- Các chiến sỹ Anjêri chống Pháp khi xung trận thét vang “Điện Biên Phủ” (dienbienphuer) thay cho động từ *anma* (xung phong) khiến HS phấn khởi, tự hào và ghi nhớ chiến thắng “chấn động địa cầu” của quân dân ta.
- Những mẫu chuyện lịch sử như thế góp phần làm sáng tỏ kiến thức cơ bản, giúp HS ghi nhớ nhẹ nhàng, hứng thú.
- Ngoài ra còn rất nhiều cách ghi nhớ khác. Không có công thức ghi nhớ; cần linh hoạt và sáng tạo ra cách nhớ.

3. Kết luận

- ❖ Thứ nhất, nhớ là kết quả tổng hợp của dạy và học. HS không thể nhớ lâu nếu dạy học không đạt hiệu quả cao.
- ❖ Thứ hai, không thể nhớ toàn bộ mà chỉ có thể nhớ những sự kiện, nội dung cơ bản. Từ những sự kiện chính sẽ gợi cho HS nhớ những điểm kém quan trọng hơn bởi vì các em nhớ các sự kiện trong một thể thống nhất có mối liên hệ chặt chẽ với nhau.
- ❖ Thứ ba, nhớ gắn liền với *hiểu*. Nếu không hiểu rất khó nhớ và những gì nhớ được cũng không có tác dụng đáng kể.
- ❖ Thứ tư, khả năng ghi nhớ kiến thức bền lâu tùy thuộc rất nhiều vào sự *lặp đi, lặp lại*. Vì vậy, những kiến thức HS cần nhớ phải được nhắc lại và sử dụng thường xuyên.
- ❖ Nếu người thầy sử dụng một phần nội dung bài cũ để phát triển nội dung bài mới thì HS phải tích cực ôn luyện, thực hành (như các môn học khác) thông qua nhiều hoạt động khác nhau như tập diễn đạt nói và viết theo ngôn ngữ của mình, giải các bài tập, trả lời câu hỏi, mạnh dạn trao đổi, thắc mắc, thực hành vẽ bản đồ, biểu đồ, lập bảng niên biểu ...) để thêm hiểu và nhớ.